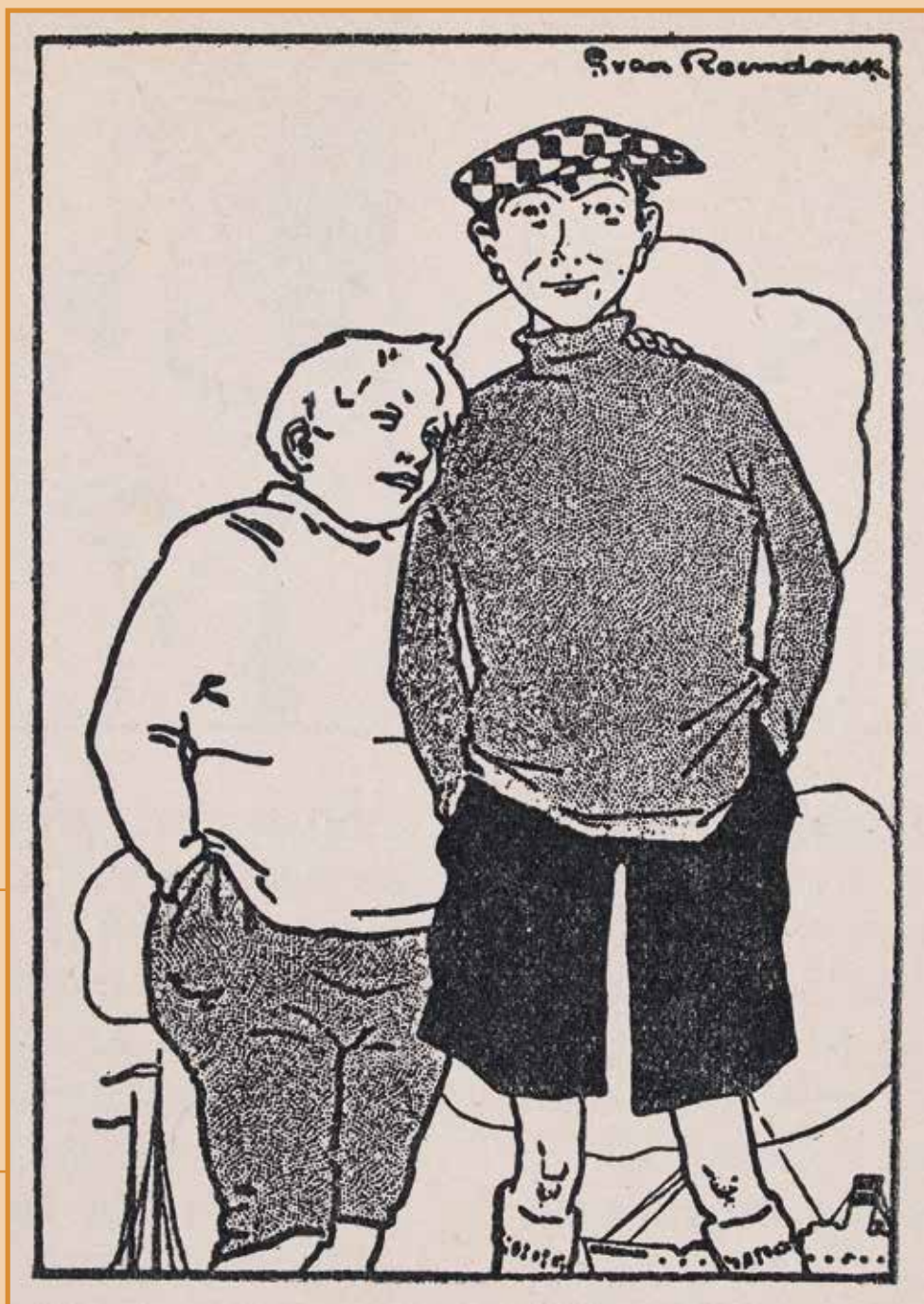

Bulletje en Boonestak

De eerste Nederlandse stripklassieker

De voorstelling van beide helden werd gebruikt op de omslagen. A.M. de Jong en G. Van Raemdonck, *De wereldreis van Bulletje en Boonestak* (Rotterdam 1928-1931).

De afbeeldingen uit *De Wereldreis van Bulletje en Boonestak* zijn afkomstig uit de meerdelige oblong boekjes van het Rotterdamse koffie- en theebedrijf Van Nelle en zijn aanwezig bij de Brabant-Collectie, Tilburg University.

Olivier Rieter (1975) is cultuurhistoricus en promoveerde in 2018 aan Tilburg University op een onderzoek naar nostalgie in Noord-Brabant. Hij is voorzitter van de Stichting Nostalgisch Erfgoed, hoofdredacteur van de website verledenheid.org en publiceert onder andere over nostalgie, strips, magie en volksverhalen. Eveneens is hij in sterke mate geboeid door visuele cultuur.

Bulletje en Boonestaak geldt als een klassieker uit de Nederlandse stripgeschiedenis, misschien wel de belangrijkste Nederlandse bijdrage aan het internationale genre van de kwajongensstrip. De reeks over de twee kwajongens verscheen in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw in de socialistische krant *Het Volk*, en later ook in *Voorwaarts*. De teksten van de strip werden geschreven door de destijds beroemde schrijver A.M. de Jong uit Nieuw-Vossemeer, die ook de auteur was van de Merijntje Gijzen-cyclus.

Geestverwanten

Stripverhalen hebben in de regel twee auteurs: de tekstschrijver en de tekenaar. Vaak is er bij het publiek meer aandacht voor de tekeningen; sommige mensen denken zelfs dat strips geen vooraf bedacht plan hebben. Daarin zijn strips vergelijkbaar met films, die onmogelijk te maken zouden zijn zonder planning vooraf van scènes en dialogen. Zonder zo'n scenario zou ook een stripalbum slechts bestaan uit onsaamenhangende plaatjes, dan is er geen sprake van een stripverhaal. Er wordt in stripkringen vaak beweerd dat een goed verhaal minder geslaagde plaatjes kan redden. Andersom kan dit niet: reeksen mooie plaatjes zijn een visuele brij als er geen samenhang of overkoepelend verhaal is. In dit artikel staat de samenwerking en synergie tussen de West-Brabantse schrijver A.M. de Jong (1888-1943) en de van origine Belgische tekenaar George van Raemdonck (1888-1968) centraal. De laatste was getrouwd met Adriana Maria Denissen, een vrouw uit Bergen op Zoom. Van Raemdonck woonde samen met haar anderhalf decennium in Nederland, onder meer in Halsteren, van 1914 (het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog) tot 1928. Van Raemdonck verdiende zijn geld vooral als portretschilder, maar maakte ook politieke prenten in het socialistische blad *De Notenkraker*. In Nederland genoot en geniet Van Raemdonck grotere bekendheid dan in zijn geboorteland België. Leeftijdgenoten Van Raemdonck en A.M. de Jong smeedden een hechte vriendschap, die onder meer gevoed werd door een gedeelde politieke overtuiging. De Jong kwam tijdens de Duitse bezetting in de problemen om zijn socialistische standpunten en zou in 1943 worden vermoord door Nederlandse SS'ers.

De Jong en Van Raemdonck kunnen als elkaar aanvullende geestverwanten worden gezien, wat het succes van hun gezamenlijke product verklaart. A.M. de Jongs biograaf (tevens zijn neef) Mels de Jong noemt de vriendschap van A.M. de Jong met Van Raemdonck "de meest intieme" die de Brabantse schrijver gekend heeft.

't Koksmaatje kon van de lach de knoopjes niet uit de touwtjes krijgen en Boonestaak trok haastig z'n schoen weer uit en sloeg met een vies gezicht z'n voet een paar keer naar voren, dat de druppels in een nijldige boog van z'n teenen spatten. Dat bracht hem op een idee, en gauw herhaalde hij die beweging nog eens vlak bij Bulletje's schaterend gezicht in het gras. Bulletje maakte vlug een paar buitelingen om uit de buurt te komen en toen lachten ze alle drie en de vrede was weer getekend.

Bulletje en Boonestaak zijn kwajongens die elkaar niet sparen. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, tweede deel (Rotterdam 1928-1931), p. 7, ill. 101B.

„Da's nou toch ondankbaar”, vond Bulletje.
„Ik dacht: sterke jongens zullen wel van sterke mosterd houden en nou scheldt ie me nog uit op den koop toe.”

„Dat heb je van je goeddoen”, zei Boonestaak met een breede grijns. „Afiin, we zullen zeggen, dat jij alvast quitte bent met 'em. Mijn portie houdt ie nog te goed.”

De kok lachte, dat z'n gezicht heelemaal rood werd en zei:

„Nou, dat spannetje is aan mekaar gewaagd! Daar kunnen we nog plezier van beleven!”

In tekststrips is de wisselwerking tussen woord en beeld belangrijk.
In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, tweede deel (Rotterdam 1928-1931), p. 15, ill. 112B.

Succes

Bulletje en Boonestaak speelt een belangrijke rol in de geschiedenis van het Nederlandse stripverhaal, omdat het een van de meest succesvolle Nederlandse strips aller tijden was. Zowel tekst als afbeeldingen spraken tot de verbeelding. Hoewel de reeks niet de eerste oorspronkelijk Nederlandse strip was – die eer gaat ofwel naar Henk Backers *Hansje Teddybeer* en *Mimi Poezekat* uit 1921 of naar de stripachtige creatie *Uit het kladschrift van Jantje* van Felix Hess, oorspronkelijk uit 1916 – is het wel een trendsettende reeks geweest. Specifiek door de zeereizen van Bulletje en Boonestaak (hun vaders zijn stuurman en kapitein op de grote vaart) kan de strip als een typisch Neder-

Het personage Hein dist veel sterke verhalen op.
In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, tweede deel (Rotterdam 1928-1931), p. 69, ill. 166A en B.

„Hoe wist je, welke richting je hebben moest?” vroeg Boonestaak nieuwsgierig.

„Wel”, zei Hein, „ik had an m'n horloge-ketting zoo'n klein kompasje hangen en daar stuurde ik op. Maar laat me nou dat rare ding in den storm onklaar zijn geraakt! En zoo stuurde ik natuurlijk precies den verkeerden kant uit en raakte hoe langer hoe verder van de „Columbus” af. We schoten pijlsnel door 't water en ik moest me stevig vast houden om niet van m'n rijdier te vallen.”

„Je snapt, dat ik aardig honger kreeg. Zoo af en toe zag ik, dat de haai onder 't voorbij-zwemmen een vischje ving, soms een aardige janus van een kabeljauw. Daar kreeg ik nog veel meer honger van en op 't laatst kon ik 't niet meer aanzien, dat die smerkanus alles alleen opvrat. Ik zei 'em, dat ik ook wel es wat te bikken wou hebben, maar hij deed net of ie me niet verstond en slobberde de eene visch na de andere naar binnen. Maar ik had al gauw een middeltje bedacht om ook wat van den buit te krijgen!”

landse variant van de kwajongensstrip worden gezien. Internationaal zijn de bekendste kwajongensstrips *Max und Moritz* (Wilhelm Busch), *The Katzenjammer Kids* (Rudolph Dirks) en *The yellow kid* (Richard F. Outcault). In Nederland geniet, naast *Bulletje en Boonestaak*, ook het latere *Sjors van de rebellenclub* bekendheid binnen dit genre.

A.M. de Jong en George van Raemdonck startten hun reeks over de jonge helden in 1922. De serie verscheen tot 1937 in *Het Volk*, slechts met een korte onderbreking in 1931, een pauze die veel krantenlezers die hun favoriete strip niet wilden missen deed protesteren, waarna de strip terugkeerde. Met de reeks ging het linkse *Het Volk* de concurrentie aan met de rechtse krant *De Telegraaf*, die de avonturen van *Jopie Slim en Dikkie Bigmans* afdruckte, een uit het Engels vertaalde reeks. Na *Bulletje en Boonestaak* volgden in andere media diverse concurrerende, oorspronkelijk Nederlandse reeksen.

Onder de strips over *Bulletje en Boonestaak* stond in de krant de suggestie "plaatjes uitknippen, opplakken en bewaren!". Zo kon men zelf een stripalbum samenstellen in een plakboek. Koffie- en theebedrijf Van Nelle drukte de verhalen over *Bulletje en Boonestaak* af in aparte boekjes, waarvan er in totaal bijna 180 duizend werden verkocht. Ook in Duitsland (*Dickerle und Bohnenstange*), België (*Bolleke en Boonestaak*) en Frankrijk (*Fil de Fer en Boule de Gomme*) verschenen uitgaven.

Antipedagogisch

In de Van Nelle-boekjes werden sommige plaatjes gekuist, afbeeldingen van naaktzwemmen bijvoorbeeld. Ook waren er tekstuele aanpassingen. Ouders vonden de op kinderen gerichte verhalen opvoedkundig niet altijd geschikt, ook omdat De Jong veel scheldwoorden en spreektaal gebruikte. Tevens was er in de avonturen sprake van leedvermaak en pestgedrag. De reeks was verder politiek getint met aandacht voor uitwassen als slavernij, racisme, kolonialisme en oorlog. Ook godsdienst werd kritisch belicht. De Jong en Van Raemdonck waren vooruitstrevend en keerden zich in andere publicaties onder meer tegen het opkomend fascisme. De Jong vond de kritiek op het niet-opvoedkundige

Spoedig kwam de matroos terug, met een teleurgesteld gezicht.

„De kapitein wil 'et niet hebben”, zei hij.

„Hè, wat jammer! Waarom niet?” vroeg Boonestaak spijtig.

„'k Weet niet”, zei de matroos schouderophalend. „Hij wil 'et niet hebben, zeit ie.”

De jongens keken naar de slanke, snelle schaduw, die met prachtig lenige bewegingen naast het schip voortgleed.

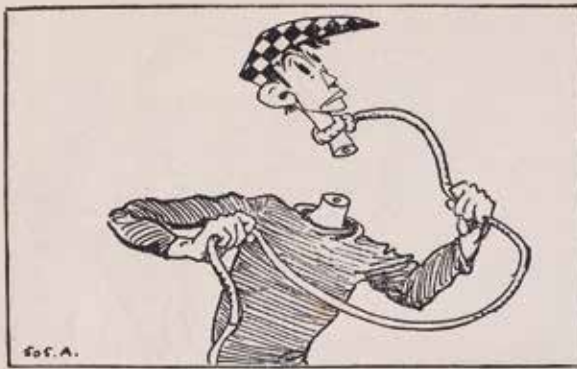
„Weet je wat”, zei Boonestaak, „wij gaan het zelf nog eens aan m'n vader vragen, misschien zegt ie dan wel ja. Ga je mee, *Bulletje*?”

Bulletje en Boonestaak worden omringd door een deel van de bemanning van het schip van hun vaders. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, derde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 35, ill. 225A.

karakter van de strip onzin, en keerde zich tegen de in zijn ogen niet-geslaagde strips over *Jopie Slim en Dikkie Bigmans* in *De Telegraaf*. Hij schrijft: “*Bulletje en Boonestaak* zijn enkel bedoeld als een paar stevige, gezonde, natuurlijke jongens. Een reactie tegen de naargeestige en zouteloze *Jopie-Slimmerij*, maar geen modellen voor een van ethica uitpuilende theorie-opvoederij.” In *Bulletje en Boonestaak* worden *Jopie Slim* en *Dikkie Bigmans* ook even opgevoerd. De rechtse stripfiguren worden afgeranseld door de helden.

De dikke *Bulletje* en de graatmagere *Boonestaak* worden met de tekst onder het eerste plaatje van het eerste verhaal als volgt geïntroduceerd: “Hierboven zie je het portret van de twee beste vrienden, die ooit samen kwajongensstreken uit haalden. Waarom de een *Boonestaak* en de andere *Bulletje* genoemd werd, hoef ik zeker niemand uit te leggen? Ze waren een beetje berucht in de buurt en hun namen werden altijd in één adem genoemd, want waar je *Boonestaak* zag, daar zag je ook *Bulletje*, en als je *Bulletje* misschien een oogenblikje alleen zag, kon je zeker zijn, dat *Boonestaak* ergens vlak in de buurt was!”

Bulletje wordt neergezet als een olijke veelvraat,

„Mag ik ook es?” vroeg Boonestaak.
 „Wees nou wijzer!” riep Bulletje. „Schep nou niet op! Je kunt er immers niks van! Als Piet z'n eigen al haast wurgt, dan trek jij je eigen zeker je heele kop af.”
 Maar ondanks deze sombere voorspelling nam Boonestaak toch de lasso over.
 „Let op!” riep Bulletje. „Let op het zingen van de leeuwerik! Nou gaan we lachen jongens!”
 Boonestaak keek hem verachtelijk aan.

Niet iedereen vond de avonturen van de belhamels pedagogisch verantwoord. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, zesde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 36, ill. 505A.

„Kijk es, wat een rare beesten!” riep Bulletje. „Iets tusschen een koe en een kameel in.”
 Het bordje wees uit, dat het lama's waren, gevangen in de steppen van Zuid-Amerika.
 „Daar hebben we op school een plaat van”, vertelde Boonestaak. „Van die halve Indianen, die de lama's te paard achterna zitten, weet je wel? Ze gooien die dieren dan dunne riemen om d'r pooten, met looden kogeltjes aan 't eind voor 't slingeren.”
 Bulletje wist het nog en ook 't Kalkhoofd herinnerde zich zoiets.

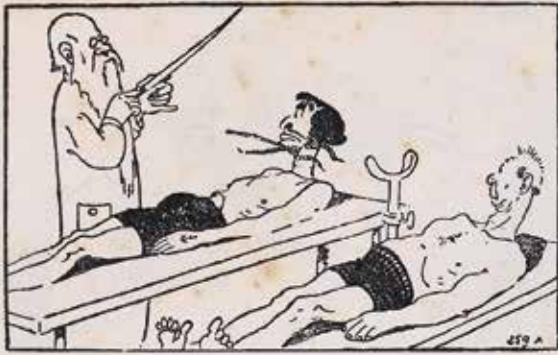
zoals blijkt uit deze passage uit de aflevering *Naar het Midden Westen*: „Een vies kereltje, dat Bulletje, zuchtte Boonestaak teleurgesteld. Bulletje was al weer klaar met zijn nieuwe portie en zonder veel drukte greep hij een halve boterham met vlees van Boonestaaks bordje en beet er een flinke hap uit. 'Even proeven', verontschuldigde hij zich en met smaak smikkelde hij zijn buit naar binnen. Toen zei hij: 'Nou, dit is geen vlees van een kat of een hond, hoor. Da's vast van een dooie olifant, of 't is een schoenzool, dat kan ook.' Boonestaak en de koksmaat brachten hun bordjes buiten het bereik van Bulletjes handen in veiligheid. 'Wees maar niet bang', zei deze beledigd. 'Ik ben geen veelvraat. Ik lust dat brood met lerenlappen van jullie niet eens. Bovendien kan ik niet meer.'”

Rode familie

Bulletje en Boonestaak is een tekststrip, wat betekent dat er niet wordt gewerkt met tekstballonnen, maar met teksten onder de plaatjes. Andere bekende Nederlandse tekststrips zijn: *Tom Poes*, *Eric de Noorman* en *Kapitein Rob*, die echter allemaal later verschenen. De tekststrip kan worden gezien als een specifiek Nederlandse bijdrage aan de internationale stripcultuur, al zijn er (vooral buiten Nederland) ook mensen die alleen ballonstrips als strips beschouwen.

Net als in *Eric de Noorman*, *Kapitein Rob* en Marten Toonders *Kappie* speelt, zoals we zagen, de zee een belangrijke rol in de verhalen over Bulletje en Boonestaak. De volledige titel van de strip verwijst naar de wereldreis die Bulletje en Boonestaak aanvatten als twee verstekelingen. Ze komen met het schip *De Herkules* in Brazilië, de Verenigde Staten en China. *Bulletje en Boonestaak* heeft een enigszins subversief karakter, wat de populariteit van de reeks voor een groot deel verklaart. Zaken als overge-

Dankzij de strip konden de jonge lezers kennis maken met exotische cultuur van over de hele wereld. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, vierde resp. vijfde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 71, ill. 353B resp. p. 13, ill. 387A.

„We werden naast mekaar op een zilveren tafel gelegd en kregen een kapje over onze neus, want we moesten bewusteloos gemaakt worden. Ik wil eerlijk bekennen, dat ik van angst al half flauw was, en m'n maat zag zoo wit as een laken. 't Laatste wat ik zag was de professor, die op z'n nagel probeerde of een lang, vreeselijk blinkend mes wel scherp genoeg was. Toen raakte ik buiten westen.”

„Hè, wat akelig”, zuchtte Bulletje.
„Zal ik er dan maar uitscheien?” vroeg Hein, maar de jongens schudden ijverig het hoofd.

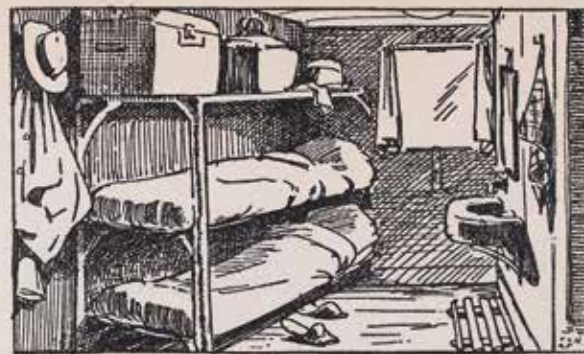
„'t Akelige is nou trouwens voorbij”, zei Hein, „want wat er precies gebeurd is, weet ik natuurlijk niet. Dat gebeurde allemaal, terwijl we bewusteloos waren. Hoe ze gesneden, gelijmd, geplakt, genaaid en gesoldeerd hebben, mag Joost weten. Ik weet alleen, dat toen ik weer bijkwam, lag ik in een groot bed, met een gevoel in m'n nek of ie van ijzer was, en ik kon geen vin verroeren. Ik keek recht naar boven tegen de zolder en ik ben een boon as ik wist, wat er an de hand was.”

De strip stond bekend om zijn botte humor. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, derde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 69, ill. 259A en B.

ven (Boonestaak wordt onder meer ondergekotst door een lama) en het afhakken van lichaamsdelen worden plastisch en met duidelijk plezier in beeld gebracht. Zo is er in een sterk verhaal dat een bemanningslid opdist sprake van een 'hoofdtransplantatie'. De jongens houden van het betere kattenkwaad, maar hebben toch ook wel een nobele inborst met een sterk rechtvaardigheidsgevoel, wat strookte met de politieke overtuiging van de auteurs, wier hart links zat. Over Bulletje en Boonestaak is wel gesteld dat de kinderen behoorden tot de grote rode familie van voor de Tweede Wereldoorlog.

De sociale structuur op het schip *De Herkules* is ooit door de sociologen Flip en Herman Vuijsje omschreven als 'een volmaakte arbeidsgemeenschap' waar iedereen goedgehumt is, niet drinkt en aan

Reizen met schip en trein zorgt voor een combinatie van avontuur en huiselijkheid; men verplaatst zich en blijft tegelijkertijd op een vertrouwde plaats. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, vijfde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 47, ill. 424B.

Zoo zaten ze druk pratende bij mekaar in een klein hokje achter de keuken, waar Ted met een van de koks woonde en sliep. Raar, vonden de jongens, zoo'n leven in een trein.

„En op een schip dan?” vroeg Teddy.

„Da's wat anders”, vond Bulletje, „da's een schip.”

„Ja”, lachte Ted, „en dit is een trein. 't Eene gaat over 't water en 't andere over 't land. Da's 't heele verschil.”

Maar Bulletje en Boonestaak bleven er bij, dat 'et niet vreemd was om op een schip, en wel om in een trein te wonen.

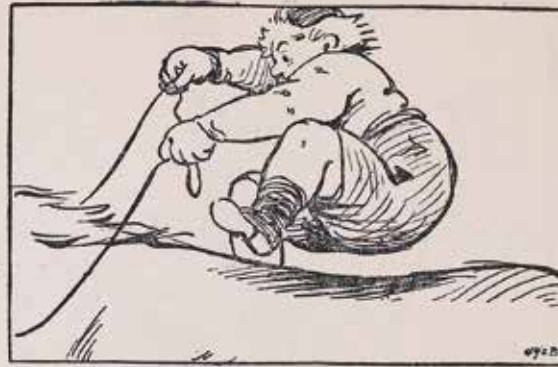

Een paar keer stapte het gewillige dier rustig rond en Bulletje was er niks rouwig om, toen Ned „ho!” riep en zei, dat het Boonestaaks beurt was. Maar hij hield zich groot en vroeg, net of-ie teleurgesteld was:

„Nou al?”

„Je komt dadelijk weer aan de beurt,” zei Ned lachend. Hij had wel gezien, dat Bulletje niet zoo heel veel spijt had.

Ook Boonestaak verwonderde zich over de rare manier, waarop die paarderug hem af wou schuiven.

Gauw was 't Bulletjes beurt weer en nu maakte Ned een ander geluid met z'n tong, waarop Bob heel zachtjes begon te draven. Zoo maar heel zachtjes. Maar Bulletje wist niet, wat hem opeens overkwam, want hij werd als een kaatsballetje de lucht in gewipt en viel dan vrij onzacht op den rug van Bob terug en nu voelde hij eerst, dat die ronde rug toch nog al scherp was, als je er zoo hard op stootte. En hij zat al gauw heelemaal voorover en hield zich aan de manen vast, want nou rolde hij er heelemáál bijna af.

De avonturen van Bulletje en Boonestaak hebben een hoog slapstick-gehalte. In: *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak*, zesde deel (Rotterdam 1928-1931), p. 23, ill. 492A en B.

wal een prima huisvader is. Het onrecht dat ghematiseerd wordt, speelt zich vooral af op de locaties die het schip aandoet.

De strip is een culturele en sociale spiegel van de tijd. Mensen die nu geïnteresseerd zijn in *Bulletje en Boonestaak* zijn dat deels dat uit nostalgische overwegingen. Deze eeuw is de reeks bij uitgeverij Boumaar, die zich richt op het uitgeven van klasieke strips, integraal herdrukt.

De betekenis in de jaren twintig en dertig was anders. De lange reeks biedt sociaal engagement en geeft als een primaire bron ook inzicht in de Nederlandse humorcultuur van tussen de wereldoorlogen. Aan de nationale humorbeleving werd licht ontregeld en met een zekere botheid iets toegevoegd door de Brabander De Jong en zijn Vlaamse geestverwant Van Raemdonck, die met hun schepping een vroege klassieker hebben bijgedragen aan de Nederlandse stripgeschiedenis. ■

Bronnen

- A.M. de Jong en G. Van Raemdonck, *De wereldreis van Bulletje en Boonestaak* (Rotterdam 1928-1931) NB: De meest recente heruitgave verscheen tussen 2001 en 2012 in 44 delen bij uitgeverij Boumaar.
- Mels de Jong, A.M. de Jong, *schrijver* (Amsterdam 2001)
- Jan Kooijman en Hans Stoovelaar, *Bulletje en Boonestaak. George van Raemdonck & A.M. de Jong* (Amsterdam 1979)
- Jos Rampart, *Een onderzoek naar de relatie tussen A.M. de Jong en George van Raemdonck*. Publikaties van het archivaat "Nassau-Brabant" 59 (Zevenbergen 1981)
- Flip en Herman Vuijsje, 'Het leuke socialistisch-realisme van Bulletje en Boonestaak', in: *Haagse post* 25, 22 juni 1974.
- <https://lambiek.net/artists/r/raemdonck.htm>
- http://nl.wikipedia.org/wiki/bulletje_en_Boonestaak